

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ван Гог В. Письмо. – М., 1968 – С.8.
2. Волошина Н.Й. Наукові основи методики літератури. – К.: Ленвіт, 2002 – 343с.
3. Дзюба І. Між культурою і політикою. – К., 1998. – С.36.
4. Пасічник С.А. Методика викладання літератури в середніх навчальних закладах. – К.: Ленвіт, 2000 – 383с.
5. Симонов П.В. Что такое эмоция? – М., 1968. – С.75.

Аннотация

Г.А. Дорош

В статье рассматривается проблема восприятия художественной правды путем гуманистического направления произведения (по роману В.Баркы „Желтый князь“).

Ключевые слова: гуманизм, гуманистическая направленность, художественное восприятие.

Summary

H.O.Dorosh

The problem of accepting of fiction truth by means of humanitarian direction of the work (on the novel „Yellow Prince” by V.Barkey) is studied..

Key words: humanism, humanistic direction, artistic accepting.

Дата надходження статті

„15” січня 2008 р.

УДК 373.5 (477.75)

Е.Р.ЗАРЕДИНОВА,
кандидат педагогічних наук
(м.Сімферополь, АР Крим)

**ВИХОВНИЙ ТА КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ
ВЗАЄМИН У КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ СІМ'І**

Стаття присвячена проблемі формування морально-ціннісних взаємин батьків і дітей в історії кримськотатарської педагогіки. У роботі проаналізовано філософські, психолого-педагогічні та крос-культурні аспекти досліджуваної проблеми. Розкрито розвиток педагогічних ідей і сімейного виховання кримських татар в науці. Розроблено критерії і показники сформованості морально-ціннісних ставлень батьків і дітей. Визначено виховний потенціал кримськотатарської сім'ї й обґрунтовані її морально-ціннісні традиції і особливості формування взаємин батьків і дітей у кримськотатарській педагогіці.

Ключові слова: батьки, діти, виховання, морально-ціннісні взаємини, крос-культурні зв'язки, кримськотатарська сім'я, технології виховання, школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Виважена державна політика України щодо етноменшин має незаперечне значення і для кримськотатарського народу, який гостро потребує реабілітаційних заходів як щодо окремої особистості, так і сім'ї як основного осередку суспільства.

Сучасна кримськотатарська сім'я перебуває у пошуках ефективних шляхів розв'язання проблем освіти та виховання дітей, які передбачають формування таких внутрішньосімейних взаємин, які давали б їй можливість вижити і реалізуватися в нових соціально-економічних умовах, зберегти національні особливості, виховувати молодь на духовних і моральних цінностях свого народу.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Цілі виховання нових культурних, моральних і духовних цінностей, зміцнення традицій виховання дітей у кримськотатарській сім'ї відображені у Конституції України, законах України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Про загальну середню освіту” та „Про позашкільну освіту”, Державних програмах України та програмах АР Крим, зокрема „Яшлыкь – миллет ишанчы. Молодь – надія нації”, „Халкь темели – кьоранта. Сім'я – основа нації”.

Слід відзначити, що теоретичні основи виховання дітей у сучасній кримськотатарській сім'ї тісно пов'язані з гуманістичним напрямом тюркської філософсько-педагогічної спадщини. Найповніше ці ідеї представлені в працях філософів, мислителів і педагогів Д.Азаді, А.Акаєва, М.Бедиля, А.Джамі, А.Дехлеві, А.Доніша, У.Кей-Кавуса, А.Нізамі, О.Хайяма, Н.Хісрава, А.Хорезмі, А.Фарабі та ін., а також видатних кримськотатарських мислителів і педагогів – А.Айвазова, І.Гаспринського, А.Гірайбая, У.Іпчи, А.Кадрі-заде, А.Лятіф-заде, М.Нузета, А.Одабаша, С.Озенбашли, А.Чергеева, Б.Чобан-заде.

Розвиток основоположних гуманістичних ідей виховання дітей у кримськотатарській родині в нових умовах дістав відображення у працях Г.Ашурова, І.Мумінова (мораль як філософська категорія і

моральне виховання), Ш.Акмолфоева, А.Некряча (світоглядні основи та принципи виховання), Р.Азімова, А.Гусейнова (моральні фактори), Р.Абдуллаєва, А.Мирзаакбарова (гуманізм), А.Бекбоева, А.Бреусенко, В.Сіверс (моральні цінності), А.Аль-Саді (моральні ідеали), Т.Аболіной, А.Фалеева (моральна свідомість), А.Сауда, Д.Ефендієва (крос-культурні зв'язки), А.Кримського, А.Самойловича (етнічні та культурні особливості народу).

Трансформацію і розвиток морального виховання дітей у кримськотатарській сім'ї засобами етнопедагогіки вивчали З.Мустафаєва, Ф.Усеїнов, С.Харахади, М.Хайруддінов; особливості морального виховання в кримськотатарській сім'ї – С.Абдурахманова, Ш.Ідрісова, моральні традиції кримськотатарської сім'ї – Е.Байрамов, Л.Бекірова, Г.Білял-кизи, формування поваги до батьків – І.Аблякімов, П.Аджерєдінов, специфіку морального виховання дітей кримських татар в умовах діаспори – Г.Керімова, Г.Усеїнова, Д.Хайредінов.

Вагомий внесок у дослідження проблеми інтеріоризації й інтеграції виховання моральності в дітей різного віку зробили українські і російські вчені. У ряді досліджень обґрунтовано ціннісний підхід до організації виховного процесу (В.Оржеховська, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко). Педагогічну сутність сучасних методик морального виховання школярів розкрито в дослідженнях К.Журби, В.Киричок, К.Чорної, а особливості моральної поведінки дітей у роботах С.Анісімова, Г.Гумницького. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини досліджують Т.Алексеєнко, Т.Кравченко, В.Кузь, Л.Повалій, В.Постовий, О.Хромова; організацію взаємодії сім'ї і школи в моральному вихованні молодших школярів – О.Докукіна, В.Кондратюк, ідею гуманізації взаємин батьків і дітей – А.Дьяконова.

Формулювання цілей статті... Сім'я у кримських татар була і залишається осередком їхнього життя. Саме сім'я забезпечує те виховне середовище, в якому підрастає покоління засвоює моральні цінності і формує необхідні для особистісного зростання якості.

Таке залучення до високої моралі і духовних цінностей визначає характер суспільства в цілому, а також рівень його цивілізації [1, 64]. Тому метою нашої статті є розгляд проблеми формування морально-ціннісних взаємин дорослих і дітей у кримськотатарській сім'ї у історичному та крос-культурному аспекті.

Виклад основного матеріалу... Багатовічна мудрість, історичний, народний та життєвий досвід кримських татар не тільки визначили соціальну та особистісну значимість інституту сім'ї, а й виробили і відшліфуvalи сімейний устрій, сформували такі внутрісімейні взаємини, які б відповідали умовам життя, світогляду та моралі кримськотатарського народу. Це свідчить про значущість для кримських татар здорових морально-ціннісних стосунком як між дорослими членами сім'ї, так і між батьками і дітьми.

Усталені в процесі тривалого історичного періоду морально-ціннісні стосунки кримськотатарської сім'ї надзвичайно багаті і багатогранні, характеризуються як зовнішньою спрямованістю на соціум, так і внутрішньою – безпосередньо на членів родини, що свідчить про тісну взаємодію сім'ї і суспільства в рамках цілісного організму, де все ґрунтується на взаємозв'язках і взаємовпливах.

Вивчення тих небагатьох історичних матеріалів, які дійшли до нас, зокрема праць Н.Маркса „Легенди Криму” (1917 р.), П. Нікольського „Описание сенатского исторического архива Таврической ученой архивной комиссии” (1917 р.), А. Самойловича „Среди крымских татар, летом 1916 г. (1918 р.), Н.Теребинської-Шенгер „Кримські татари” (1920 р.), Ф.Хартаха „Историческая доля крымских татар (1866 р.) та ін. вказує на зв'язок назви Кримського півострова з назвою його корінного населення – „киримли” або „кримці”, як себе називали кримські татари. Сучасні дослідники (В.Алексєєв, А.Меметов) погоджуються з цим твердженням і пояснюють виникнення кримськотатарського народу у результаті злиття тюркізованих та ісламізованих нетюркських племен, нащадків тавро-скіфів і готів з тюркськими племенами тюрко-булгар, печенігів, кипчаків та ін. [2, 171].

Визначальну роль у формуванні кримськотатарської спільноти і сім'ї мали крос-культурні зв'язки між Заходом і Сходом. Це зумовлювалось географічним положенням Криму на перетині світових комунікацій, що сприяло культурному та економічному обміну його населення з країнами Європи та античними, азіатськими, африканськими цивілізаціями. Крос-культурні зв'язки Криму створювали оптимальні умови для високого культурного і духовного розвитку кримськотатарського народу, функціонування передової системи народної освіти, інтенсивного розвитку передових технологій виробництва, агрономії, прикладного мистецтва та ін.

Кримські татари не відкидали досягнень зарубіжних вчених і переймали ті з них, які сприяли їх економічним і духовним комунікаціям. Таким чином, в Криму виникають полікультурні центри, в яких простежується зближення європейської та азіатської моделей розвитку суспільства, що позначилось на устрої сім'ї, етичних нормах і культурних традиціях виховання дітей і молоді. Функціонуючі в Криму імміграційні культури, ставали надбанням кримських татар, зберігаючись у багатьох локальних субкультурах, що вплинуло на формування специфічного мозаїчного, культурного поліцентризму, характерного лише для кримськотатарської спільноти. Наприклад, під впливом крос-культурних зв'язків сформувалась конфесійна, національна і соціальна терпимість кримських татар.

Підтвердженням цьому може слугувати той факт, що в Криму ніколи не виникали конфлікти на релігійному чи мовному ґрунті, не отримали підтримки, як в інших мусульманських країнах, військово-релігійні фанатичні формування (орден муттавів, гази та ін.).

В кримськотатарському соціумі процвітали ідеї гуманізму, релігійні акценти були зміщені на особистість з її духовною сутністю і духовними потребами. Типовим прикладом кримських крос-культурних зв'язків є спільні місця паломництва мусульман і християн, віра у спільних святих (Георгія, Миколу, Діву Марію, Пророка Ісу (Ісуса Христа). Мандрівників, відвідуючи ці місця в далекі часи, дивувало те, що хани цілий рік ставили свічки Успенській Божій Матері [3, 117].

Збереглися також історичні відомості про те, що у VIII ст. служби у кримських православних храмах велись тюркською мовою [4, 20]. Така конфесійна терпимість призвела до збільшення числа змішаних шлюбів, кількість яких постійно зростала. „З двох братів, – як пише А. Маркевич, – одного могли хрестити, другого – обрізати і такі випадки були непоодинокими” [5, 541], що ще раз підтверджує наявність впливу культурних традицій. Ані росіянам, ані туркам така лояльність була незрозумілою. Навіть сьогодні ці давні крос-культурні традиції легко коригують образ типової мусульманської кримськотатарської сім'ї, вносячи у її життя свої специфічні особливості.

Іншого рисом, притаманною кримськотатарській сім'ї, є її складність і багатопоколінність. У той же час слід зазначити, що багатоженства, дозволене ісламом, так і не прижилось у кримських татар, що, на наш погляд, також пояснюється впливом європейських шлюбних традицій. Сюди ж можна віднести і той факт, що культура кримських татар не виключає дошлюбного спілкування хлопців і дівчат – явище неприпустиме в ісламі. Ще однією специфічною особливістю кримськотатарської сім'ї є місце і роль жінки у її життєдіяльності. На відміну від східних традицій, жінка тут не являється підлеглою чоловікові і залежною від нього. Вона, скоріше, є партнером і помічницею у справах чоловіка, може виявляти самостійність дій і суджень. Навіть традиційний жіночий костюм можна розглядати більше як данину етикету, оскільки він чисто символічно відповідає мусульманським вимогам до одягу, аніж їх практичному призначенню.

Однак у багатьох випадках устрій кримськотатарської сім'ї можна розглядати як типовий для тюркських народів, що зумовлено їх мовною спорідненістю, високим взаємопроникненням східних культур, філософських і світоглядних ідей та розповсюдженістю мусульманської релігії, що також відіграла далеко не останню об'єднуючу роль.

На формування системи морально-ціннісних взаємин в кримськотатарській сім'ї значний вплив мав інститут койдеш (земляків), що був широко розповсюджений і передавав з покоління в покоління певні погляди, ідеї, моральні установки. Взаємини койдеш будувались на ґрунті дружби, взаємодопомоги, добросусідства, що виявлялись у спільній праці, участі у радісних і сумних подіях родини (весілля, похорони та ін.). Койдешом могла стати будь-яка людина, незалежно від національності і віросповідання. Вона вважалась другом і членом родини.

Таке входження у сім'ю на правах близької людини великого мірою сприяло культурному і духовному збагаченню як кримськотатарського, так і сусідніх народів, розвитку і формуванню крос-культурних зв'язків і стосунків між ними на рівні родини. Койдеші надавали суттєву допомогу один одному в роки депортації, що створило умови для виживання кримськотатарської сім'ї і збереження її самобутності.

Однією з найбільш давніх форм морально-ціннісних взаємин кримських татар є побратимство – арк'адаш чи арк'адашлыкъ (співтовариство друзів), яке має скіфське походження. Скіфський обряд побратимства дійшов до нас у зображеннях на археологічному пам'ятнику відомого скіфського кургану Куль-оба. Сутність цього обряду добре описав Геродот. Згідно його розповіді, спочатку наливали вино у великий глиняний келих, у-якому під довгі замовляння окроплювалась зброя, після чого кожен з учасників, а також їхні найбільш видатні представники їхньої свити, по черзі пили вино, скріплюючи тим самим свій союз [6, 200].

Що стосується кримських татар, то вони також поповнювали келих вином і вкидали туди монету. Після чого кожен тричі пригублював келих, проголошуючи клятву вірності. Слова клятви були приблизно такими: „Нехай цей напій стане для мене отрутою, нехай ця монетка просякне злістю, якщо я не буду любити тебе як свого брата!”, чи ” „Я клянусь у вірності на цьому сріблі і на цьому золоті”, після чого монета передавалась молодшому з побратимів. Цей приклад є переконливим доказом спадкоємності культури кримських татар, скіфо-сарматів та алан. Пізніше цей обряд був широко розповсюдженим і в українській культурі, де, як і в кримськотатарському середовищі, побратим ставав рівноправним членом сім'ї.

Українські та кримськотатарські морально-ціннісні традиції сім'ї об'єднують також добросусідські взаємини, готовність прийти на допомогу, що знайшло своє відображення в обряді Талак'а (укр. толока), що полягала як у моральній, так і матеріальній підтримці сім'ї з боку родичів, сусідів, односельців.

Талак'а допомогла кримськотатарській сім'ї пристосуватись до нових життєвих умов за часів депортації і адаптуватись на рідній землі. Сьогодні толоку проводять на весілля, для будівництва

будинку, під час сільськогосподарських робіт, а також при здійсненні допомоги малозабезпеченій сім'ї, особливо, якщо в ній є сироти, вдови, інваліди, пенсіонери.

Доля власних дітей, їх майбутнє життя завжди були предметом першочергового клопотання кримськотатарської родини. Батьки прагли до того, аби і в новій сім'ї їх дитину оточувала атмосфера любові, дружелюбності, доброзичливості, тобто втілення тих морально-ціннісних взаємин, які є важливою складовою щастя. З цією метою уже у віці немовляти батьки придивлялись сім'ю, яка б могла забезпечити їхньому сину чи доньці таке сприятливе життєве середовище у майбутньому. З цим пов'язане формування і підтримка близьких родинних стосунків з потенційними сватами (к'удалар): „бешик к'уда” („колискові свати”), з якими домовлялись про шлюб дітей невдовзі після їх народження; „бель к'уда” („поясні свати”) – близькі друзі, котрі у знак поваги один до одного ще до народження дітей домовлялись про їх заручини, якщо народяться хлопчик і дівчинка (у тому випадку, коли народжувались тільки хлопчики чи тільки дівчатка їх вважали названими братами або сестрами); „овтелес” („обмінні свати”) здійснювали обмін дівчатами задля одруження синів [7, 163]. Інші форми сватання – левірат „кайнарларина барув” (заміжжя за рідними чоловіка); сурорат – „балдызын алув” („одруження зі своячкою”, а також шлюб з відробленням – „эв киев” („домашній зять”) були менш розповсюдженими, що пояснюється як шлюбними традиціями кримських татар, так і високою відповідальністю батьків за майбутнє дитини.

Маловивченою формою морально-ціннісних взаємин у вихованні дітей у кримськотатарській сім'ї являється втрачене на сьогодні аталицтво (аталыкъ), що використовувалось у крайніх випадках, коли в багатій родині один за одним помирали немовлята. У цьому випадку батьки оголошували новонародженого померлим і таємно відправляли його на виховання до бідної селянської родини, з метою формування у дитини високої витривалості, уміння пристосовуватись до важких життєвих умов. На ґрунті цього між родинами встановлювались близькі, родинні стосунки. Основна увага вихователя-аталика спрямовувалась на залучення дитини до здорового способу життя, забезпечення фізичного, трудового і морального виховання, навчання основам релігії та етикету. По закінченні домовленості, аталик у супроводі найближчих родичів повертав дитину батькам, демонструючи перед натовпом набуті вихованцем уміння і навички. За свою працю аталик отримував щедру винагороду і назавжди залишався близьким другом сім'ї. Досить часто у результаті такого виховання діти більше прив'язувались до аталиків, аніж до власних батьків.

У відповідності до традиційних поглядів кримських татар, сім'я не повинна залишати людину у біді, наодинці з проблемами, а навпаки покликана допомогти кожному, хто потребує такої допомоги. У випадку, коли є потреба допомогти комусь із сім'ї, збирається „мушавере”, в українській культурі „віче”, до якого входять не тільки члени сім'ї, але всі представники великого роду. Коло питань, з яких мушавере приймає рішення, є досить широким, створення нової сім'ї, переселення, способи поведінки у конфліктних ситуаціях, турбота про матеріальну підтримку молодих, малозабезпечених сімей, моральна і матеріальна підтримка за трагічних обставин, виховання дітей-сиріт, підтримка і догляд за людьми похилого віку [8, 31].

У тих випадках, коли у родині спостерігається порушення моральних норм, їй на допомогу приходять „джемаатчылыкъ” (громадська рада), що вибирається із сусідів – найбільш авторитетних, високоморальних і шанованих людей, які володіють достатнім життєвим досвідом і компетентністю у рішенні різноманітних внутрісімейних і міжсімейних проблем. Рішення „джемаата” спрямовані на корекцію взаємин у сім'ї, виправлення поведінки і збереження морального здоров'я її членів. Як правило, рішення „джемаата” обов'язкові для порушників моралі і виконуються беззаперечно. Інститути Мушавере і Джемаата дозволяють регулювати внутрісімейні стосунки у кримськотатарській сім'ї як із середини, так і ззовні, роблячи їх досить прозорими для спільноти.

Ще одним яскравим феноменом морально-ціннісних взаємин кримськотатарської сім'ї є геронтоїмія (пошанівне ставлення до старості і людей похилого віку), що являє собою систему норм і правил поведінки, оціночних суджень, морально-психологічних якостей. Геронтоїмія в кримськотатарській сім'ї виступає специфічного формою зв'язків між поколіннями, який забезпечує передачу соціального-морального досвіду від старших до молодших.

Згідно норм кримськотатарської моралі старші виявляють невтомну турботу про підростаючі покоління, прививаючи їм моральні принципи і духовні цінності, прийняті у суспільстві, в якому їм належить жити. Тому старі („элибашлылар”, „к'артлар”) є незаперечним авторитетом у питаннях моралі, вони визначають громадську думку, займають ключове місце у житті кримськотатарської родини і суспільства в цілому, уособлюють житейську мудрість і багатий життєвий досвід. Їм належить виявляти по відношенню до підростаючого покоління витримку, терпимість, педагогічний такт і, в той же час, вміння визнавати свої помилки, якщо вони були допущені по відношенню до дітей.

Від молодшого, в свою чергу вимагалось бути слухняними і уважно ставитися до старших, бути підкреслено ввічливими і скромними, стриманими та готовими будь-якої миті допомоги чи прислужитися тим, хто потребує допомоги [9, 40].

Кримськотатарський етикет передбачає дотримання дистанції у спілкуванні зі старшими. Недопустимою вважається поява на людях, а особливо перед старшими, неохайними, з цигаркою в руках, демонстрування легковажних внесків, вживання грубих слів, панібратство.

Правилами передбачається вести себе дисципліновано, витримано, не розпочинати розмови першим, відповідати на запитання лаконічно і почтливо, ні в якому випадку не перебивати. Саме в цій пораді полягає суть народної мудрості: „Сув – кичикнинь, сёз буюкнинь” („Воду – младшому, слово – старшому”).

У стосунках зі старшими використовуються особливі шанобливі мовні звороти, форми звертанні, вирази вдячності „Сагь олунъыз, сайгъылы ве севимли анам ве бабам! Алла сагълыгъынъызны берсин!” („Дякую, шановні і любі мамо й тату! Пошли, Аллах, Вам здоров'я”).

У кримськотатарській мові існує чимало лагідних звернень до людей старшого покоління. Серед них найбільш вживаними є:

- кьартана, бита, буюкана, ката, тарокненем, апче, абам (бабуся).
- деде, кьартдеде, кьартбаба, буюкбаба, эмджебаба (дідусь).

Виявом поваги до дідусів і бабусь є цілування їм рук, вставання у їх присутності та ін. Батьки також користуються авторитетом у сім'ї і суспільстві. Їм належить вирішальна роль у вихованні дітей і підготовці їх до майбутнього самостійного життя.

У кримськотатарській культурі сімейних взаємин слід виділити таку важливу складову категорію, як обов'язок перед батьками, що регулює стосунки між батьками і дітьми і ґрунтується на моральній категорії „намуса” і включає в себе поняття порядності, честі, совісті, почуття власної гідності. Вимога дотримуватись намусу стосується батьків і дітей у їх взаєминах. Батьки повинні бути прикладом для дітей, бути стриманими у прояві почуттів, занадто не хвалити і не ганьбити своїх чад.

Діти – остання ланка у родинному ланцюгу морально-ціннісних взаємин, навколо якої і будується усе життя кримськотатарської родини. Виражаючи свою любов і ніжність, батьки та рідні звертаються до дітей, вживаючи зменшувальні назви тварин і пташок. Наприклад, немовлят називають чипчечигим – пташеня, чонатий – мізинчик, меним татлым – солоденький мій;

- дитину до п'яти років – кьанатлангъан чипчем (пташеня, у якою міцніють крила), бебийим (молятко), джаным (серденько), бибичигим (лялечка), меним козь ярыгъым (моє ясне світло);
- дітей молодшого шкільного віку – кьозучыгъым (козеня), балам (дитя), чоджугъым (дитятко), балачыгъым (дитятко моє), йылдызым (зірочка моя), чичегим (квіточка моя), алтыным (золотко), огъланчыгъым (синочок) анасынынъ ярдымджысы (мамина помічниця), бабасын кьызы (татова доця);
- дітей підліткового і юнацького віку до 20 років – беру (вовк), підкреслюючи їх бажання самоствердитись, відчайдушність, олан (юнак), огълум (син), кьызым (доня), дюльберим (красуня);
- молодих людей до 35 років – арслан (лев), маючи на увазі їх впевненість у своїх силах і можливостях, йигит (джигит, лицар), яш олан (хлопець), яш кьыз (дівчина) энъ севимли кьызым (улюблениця).

Висновки... Процес формування морально-ціннісних взаємин у родині – постійний, неперервний процес, що має певну специфіку на кожному віковому етапі.

Водночас, зроблений аналіз філософської, психолого-педагогічної та соціологічної літератури, вивчення практики виховання морально-ціннісних взаємин батьків і дітей у кримськотатарській педагогіці і сім'ї свідчить про те, що ці проблеми й досі лишаються недостатньо вивченими.

Таким чином, морально-ціннісні взаємини в сім'ї були здавна в центрі наукових домагань філософів, педагогів та психологів. Однак, незважаючи на різноманіття наукових концепцій, сьогодні немає єдиного підходу і чіткого наукового визначення даного поняття. Історично склалося так, що морально-ціннісні взаємини в кримськотатарській сім'ї визначаються крос-культурними зв'язками, які і складають їх специфіку.

На наш погляд, **морально-ціннісні взаємини** – це такі двохсторонні стосунки батьків і дітей, які відповідають законам про права людини і дитини, моральним вартостям і етичним уявленням про мораль кримськотатарського народу і є тим духовним здобутком членів сім'ї, який визначає і регулює життя як у сім'ї, так і поза нею, та впливає на моральне становлення дитини. На формування морально-ціннісних взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку у кримськотатарській сім'ї мають вплив історичні, політичні та економічні чинники, крос-культурні зв'язки Європи та Азії, християнська та мусульманська релігія, національна культура, традиції, світогляд.

Дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми формування морально-ціннісних взаємин батьків і дітей у кримськотатарській сім'ї. Подальшого наукового пошуку потребує вивчення крос-культурних зв'язків педагогічних систем кримських татар і українців, вивчення спільної гуманістичної культурної спадщини, що пов'яже обидва народи в їхньому ставленні до моральних цінностей і виховних завдань сучасної сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ал-Науа. Сто хадисов / Пер. с араб. Э.Ибрахима. – Дамаск:Издательский дом Святого Корана, 1979. – 340 с.
2. Алексеев В.П. Характеристика краниологических материалов из поздних мусульманских захоронений Крыма // Исследования по палео-антропологии и краниологии СССР. – М.: Наука, 1980. – С. 171-181.
3. Лызлов А. Скифская история. – М.: Наука, 1990. – 560 с.
4. Куддусов Э. Этногенез коренного населения Крыма // Qasevet. – 1995. – № 1 (24). – С. 14-22.
5. Марков Е.Л. К вопросу о положении христиан в Крыму во время татарского владычества // Таврический Церковно-исторический Вестник. – Симферополь, 1990. – С. 530 – 545.
6. Калоев Б.А. Осетины: Историко-этнографическое исследование. – 2-е изд., испр. И доп. – М.:Наука, 1971. – 357.
7. Калмыков И.Х. Ногайцы: Историко-этнографический очерк / И.Х.Калмыков, Р.Х.Керейтов, А.М.Сикалиев. – Черкесск: Книжное издательство, 1988. – 232 с.
8. Бекирова Л. Национальные традиции и общечеловеческие ценности // Qasevet: Историко-этнографический журнал. – 2000. – № 1 (27). – С. 30-33.
9. Боташева Х.Х.Преемственность этнокультурных традиций межпоколенных отношений в педагогике карачаевского народа: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – Карачаевск, 2000. – 207 с.

Аннотация

Э.Р.Зарединова

Воспитательный и кросс-культурный аспект формирования нравственно-ценностных взаимоотношений в крымскотатарской семье

Статья посвящена проблеме формирования нравственно-ценностных взаимоотношений родителей и детей в истории крымскотатарской педагогики. В работе проанализированы философские, психолого-педагогические и кросс-культурные аспекты исследованной проблемы. Раскрыто развитие педагогических идей и семейного воспитания крымских татар в науке. Разработаны критерии и показатели сформированности нравственно-ценностных отношений родителей и детей. Определен воспитательный потенциал крымскотатарской семьи и обоснованы ее нравственно-ценностные традиции и особенности формирования взаимоотношений родителей и детей в крымскотатарской педагогике.

Ключевые слова: родители, дети, воспитание, нравственно-ценностные отношения, кросс-культурные связи, крымскотатарская семья, технологии воспитания, школа.

Summary

E.R.Zaredinova

Educational and Cross-Cultural Aspect of Formation of Moral-Value Relations in Crimean Tatar Family

The article is dedicated to the problem of formation of moral-value relations between parents and children in the history of Crimean Tatar pedagogics. Philosophic, psycopedagogical and cross-cultural aspects of the problem studied are analyzed in the research. Development of pedagogical ideas and family upbringing of the Crimean Tatars in the science are revealed. Criteria and markers of formation of moral-value relations between parents and children are worked out. The upbringing potential of Crimean Tatar family is determined, its moral-value traditions and peculiarities of formation of the relations between parents and children in the Crimean Tatar pedagogics are grounded.

Key words: parents, children, upbringing, moral-value relations, cross-cultural connections, Crimean Tatar family, technologies of upbringing, school.

Дата надходження статті

„21” лютого 2008 р.

УДК 738.3 : 37.036 (045)

О.В.КІРСАНОВА,
викладач
(м.Львів)

ВПЛИВ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ КОСІВСЬКОЇ КЕРАМІКИ

В статті автором розглядаються особливості впливу декоративного мистецтва на формування національної свідомості молодших школярів на уроках вивчення косівської кераміки.

Ключові слова: декоративне мистецтво, національна свідомість, молодші школярі, косівська кераміка.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту” (Ст.5) виховання громадянина має бути спрямованим передусім на розвиток патріотизму, любові до свого народу, до України. Отже, проблема національного виховання займає провідне місце у системі освіти.

Сучасний період розвитку суспільства в нашій незалежній державі відкриває широкі можливості для оновлення змісту освіти на основі народності школи, що дає змогу формувати духовно багаті